

zápisník 1960

časopis pro politiku a kulturu • březen-duben

"Jsme všichni sociální demokraté", . . .

strana 2

řekl organisátor anglické konservativní strany Rab Butler, čímž naznačuje, že široké masy voličů hlasují pro konservativní strany, protože přestávají být konservativní. Socialistické strany si totiž nevyjednaly s historií, že osud socialismu musí být totožný s osudem socialistických stran, takže socialismus může vítězit i když socialistické strany prohrávají.

Pršera revizionizmu . . .

strana 5

Poznáme idealistický, materialistický, humanistický, kresťanský, západný i východný. Ktorému patrí budúcnosť? Marxizmus, oficiálna doktrína stredoeurópskych socialistov od rokov deväťdesiatych, mala svojich zástancov, ale i kritikov. Bernstein kladie celý rad nepríjemných otázok na počiatku tohoto storočia; dnes, o päťdesiat rokov neskôršie, je revizionizmus pršerou, ktorá už obchádza celou západnou Európou.

"Klotylda je kabrhák . . .

strana 9

je citát z protiexilového románu "Opustíš-li mne . . ." od Zdeňka Pluhaře, který je jen jeden z mnoha příkladů měněního se poměru československých komunistů k exilu. Na rozdíl od některých exulantů, kteří nad exilem už mávli rukou, komunisté exulanti ještě neodepsali.

Mladí hrdinové . . .

strana 11

Až na malé výjimky mladá generace — na západě i za železnou oponou — se potýká se svými problémy sama mimo rámec generačního střetnutí s otci. Mladí cítí velikou lhostejnost a, nemajíce nepřítelů, proti kterému by bojovali, hněvají se bez programu a stávají se rebely bez cause. Proč tomu tak je? Proč se mladé pokolení v tomto směru tak pronikavě liší od řady předchozích generací revolty?

Básníkem tohoto čísla . . .

strana 2

je Josef Hora, který ve svých Zápiscích z nemoci má mnoho co říci o světu, z kterého odcházel.

Poznámky: Po konferenci čtyroch • Obrázková kniha Boží • Nový román o Karlu Sabinovi • Vydavatelská činnost pokračuje.

ZE ZÁPISKŮ Z NEMOCI

Josef Hora

*Věřiti ještě — zvedat kámen.
Těžké to, těžké břemeno!
Chce vůli mozku, silou ramen
do výše býti vzepřeno.*

*Ať skuhrá rozum uvážlivý
nad prohranými ústupy,
my nevejdeme nikdy živi
v říš mrzáctví a potupy.*

*Číchatí ke krvi a hlíně,
namáčet pero do bláta —
to raději ať mlčky se vleče a líně
vpřed Sibilla času proklátá.*

*Usmířen s málem, slouže málu,
uše pro naději pomínu:
moci zas jednou psát dík, zpívati
chválu,
a opravdového hrdinu.*

“Jsme všichni sociální demokraté”

Ferdinand Peroutka

Vypadá to, jakoby v západní Evropě stávalo se nesnadným vyhrát volby ve jménu socialismu. Dvě velké socialistické strany, anglická a německá, udělaly několikrát po sobě tuto zkušenost. Anglickou stranu to téměř rozvrátilo. Dvě skupiny tu stojí nyní proti sobě a debatují, co straně pomůže, zda hlásat méně nebo více socialismu. Avšak zdá se, že ti, kdo se vzpírají opustit onu radikálně socialistickou posici, kterou strana zaujala po válce, činí tak spíše proto, aby zachránili své socialistické svědomí, než aby dali praktické pokyny pro příští volební kampaň. V Německu katolická strana Adenauerova, která v sobě sdružuje také konservativní protestanty, vyhrála všechny volby po válce. V Anglii nyní konservativní strana zvítězila v tolika volbách po sobě, že pozorovatelé praví, že je to nezvyklé na anglické poměry. Angličané byli spíše zvyklí na to, že volby fungovaly jako bohyň nestrannosti s páskou na očích, a protiklady se střídaly ve vládě.

Vypadá to jako ústup socialismu, a zbývá rozvážit, je-li tomu vskutku tak, a přišla-li chvíle, kdy je možno tahat umírajícího lva za ocas. Kdyby vládnoucí konservativní strany dobře nerozuměly situaci, snadno by mohly udělat rozhodnutí pro sebe osudné. Voličstvo sotva dává konservatismu směnku in bianco. Zajisté, dosud existují malé, dobře obsazené bašty zásadního konservatismu, ale široké masy voličstva hlasují pro konservativní strany, pokud přestávají být konservativními.

Někdy zlým osudem proroka je úspěch. Nemusí být jeho osobním vítězstvím. Když jeho idea převládne, jiní spěchají, aby se naučili mluvit jeho slovy, myslit jeho myšlenkami, a on sám vypadá všedněji a méně pozoruhodný, než dokud byl hlasem na poušti. Nepochybně to, co se nyní děje a vypadá jako jeden děj, je třeba rozlišit na děje dva. Děj první: co se děje se socialistickými stranami. Děj druhý: co se děje se socialismem. Socialisté si nevyjednali s historií, že to musí být totožný osud, a že, jestliže jejich ideje budou pronikat, oni pojedou na triumfálním voze. Je nemožno nevidět, že socialistické strany ve volbách prohrávají. Ale stejně je nemožno nevidět, že společenská půda se mění s pozoruhodnou rychlostí pod našima nohama a že socialismus je na postupu. Kdyby bylo mezi lidmi pravidelné radovat se bez sobectví, tu anglická i německá socialistická strana by přijaly se zadostiučiněním, že jiné strany byly donuceny přijmout některé socialistické zásady, kterým se tak dlouho vzpíraly. Řekly by si, že měl pravdu onen anglický socialista, který na začátku tohoto století řekl, že společnost jako celek, nikoli jako jedna strana postupuje k socialismu. Ale socialismus není abstraktní bytost, která někde na výšinách dělá celkový účet. Socialismus vystupuje před námi v podobě konkrétních socialistických stran, se

ZÁPISNÍK 1960

časopis pro politiku a kulturu —

vydavatel

UNIVERSUM PRESS CO.

Adresa:

15 Vandewater Street,

New York 38, N. Y.

Roční předplatné: 3 dolary, v ostatních zemích 3 dolary, s letáckým doručením 7 dolarů. Předplatné adresujte na vydavatele. Rukopisy se nevracejí. Redakce si vyhrazuje právo zkracovat text. Podepsané články nevjadřují nutně stanovisko redakce tohoto listu.—

všemi chybami, které politické strany mívají, s přirozenou touhou zvítězit a s přirozeným smutkem z porážky, s vůdci, kteří se cítí zklamáni.

Dosud některé socialistické ideje zdají se tak nevyvratitelné, jsou-li předloženy úvahám čistého rozumu, že může vypadat podivně, jestliže někde nějaká společnost je bezvýhradně nepřijímá. Kdo čte knihu sociologické teorie, může být unesen způsobem, jakým tu postupuje logika k danému cíli. Ale je-li teorie z knihy přenesena do skutečnosti, tu život začíná hrát své triky, a lidé dostanou ne čisté výsledky rozumování, nýbrž tu směs, která vychází, když plán je zatížen praxí, okolnostmi a lidmi samotnými. Jednou z nejvýznačnějších zkušeností tohoto druhu zdála se být vláda socialistické strany v Anglii po konci války, jistě vláda lidí s nejlepšími úmysly, s jemným morálním citěním a s nepotřásnou touhou po spravedlnosti. Mladá anglická generace jaksi nemůže zapomenout na tuto zkušenost. Mnoho mladých anglických intelektuálů už napsalo své politické zpovědi. Jsou to mladí muži, kteří většinou pocházejí z dělnických vrstev a kterým teprve socialistická vláda dala možnost úplného a bezplatného vzdělání. Vstoupili do života, důkladně rozloženi na třídní společnost, na kapitalisty, konzervativce, šlechtu, na pyšné buržoazy, kteří jim nechťeli dát svou dceru za ženu. Práví, že navždy je bude provázet stín jejich chudého domova. Po pěti letech socialistické vlády shledali, že mimo to, jsou důkladně rozloženi na socialistického byrokrata. Jejich zpovědi obsahují paradox, jaký jen život dovede sestavit. Jeden z nich praví: do konce svých dnů budu hlasovat pro socialistickou stranu, ať jakkoli pochybný je její kandidát a jakkoli cnostný jeho odpůrce. Tu, beze vší pochyby, třídní původ je hluboce zakořeněn. A přece ani tento muž nesnaží se utajit, že byl rád, když vláda socialistické strany konečně přešla, a že vzhledl s nadějí ke konzervativcům, které nevolil a nikdy nebude volit. Oba protiklady dialektického procesu jsou nyní obsaženy v jeho myslí, ano i ne. Práví: "Jako všichni mladí lidé žádali jsme si život." Můžeme sestavit seznam toho, v čem se cítil zklamán on a jeho generace. Asi podobný seznam anglické voličstvo drželo v rukou, když už v několika volbách odmítlo poslat socialistickou stranu zpět do úřadu. Ačkoli může být jakási nejistota o tom, čeho všeho lidé si přejí a nepřejí, je povýšeno nad pochybnost, že si nepřejí pochmurnosti. Vzpomínka na socialistickou vládu v Anglii žije v myslích jako vzpomínka na vládu pochmurnosti, a je podezření, že to odpovídalo pochmurnému osobnímu založení některých vůdců. Radost do života nebyla povzbuzována, toto thema se ztratilo v závalu úředních aktů. Mladí lidé očekávali, že socialismus bude sluha člověka, ne jeho pán. Shledali však, že, při všech dobrých úmyslech, si počínal ne jako zlý, ale jako mrzutý pán, a kladl jejich chuti do života omezení, podle jejich názoru nepotřebná. Práví se v těchto zpovědích, že socialistická vláda se "snažila ovládat společnost z jednoho centrálního úřadu", a na jednom rohu stál příkazující a na druhém zakazující byrokrat. Socialismus se liší a má se lišit od kapitalismu tím, že více plánuje a organizuje a méně ponechává náhodě. S tím mladí lidé souhlasili. Ale když to přišlo, cítili se drceni pod přemírou organizovanosti. Na všem, máme-li věřit těmto zpovědím, ležela "mrtvá ruka byrokratova", který do podrobností vypočítával a zařizoval život svých svěřenců, jež jistě podle svého socialistického přesvědčení a podle své úřední povinnosti miloval. Bylo to, jak se zdá, tolik nepřestávající péče a lásky, že to rozčilovalo. Ještě dnes, zdá se, nepřesel

(dokončení na straně 4)

PO KONFERENCI ŠTYROCH Styria štánici sveta sa šliši a rozliši; bola to najkratšia medzinárodná konferencia, akú svet videl. My, realisti, neboli sme príliš prekvapení: rozpory, skrývajúce sa za diplomatickými úsmevmi sú svojou hĺbkou až závažné. Predprípravy ku parížskej konferencii odokryli mnohé z nich. Kruščev chce celý Berlín, medzinárodnú sankciu na rozdelené Nemecko a tichý súhlas so stavom, vytvoreným post bellum za linou Oder-Neisse a Sumavou. Iba pečať mierovej smluvy s rozdeleným Nemeckom mu chýba k legalizovaniu sovietského politického poriadku v strednej a východnej Európe; obsahom jeho občasných vyhrážok nie je nič viac a nič menej.

Kruščevovi sa však nepodari vyvolať ducha Rooseveltovho, západ chce dnes ústupok za ústupok. De Gaulle, zdá sa, dal Adenauerovi slovo neprejudikovať nič v postavení Berlína a v otázke konečnej jednoty Nemecka. USA podporujú toto stanovisko a celé nové povojnové spojenectvo medzi Franciou a západným Nemeckom, ktoré sa rozrastá v politickú i hospodársku alianciu širších rozmerov. — Anglia, ako obvyčajne, je ochotná podpísať a pristúpiť na každý kompromis, ktorý sa ukáže možným; jej politika je v tomto ohľade vynaliezavá, narazila však tento raz na odpor tvrdisť ako sú úskalia Doveru. Na hrozbu izolovania Berlína odpovedali Američania notou, v ktorej sa objavili slová "ozbrojené sťaháčky" a "atomické taktické zbrane". Tu nebolo iného východiska ako rozchod; deň na to, Kruščev zmenil náramne tón svojho prejavu vo východnom Berlíne. Incident preletov teritoria SSSR priekumným letectvom špeciálnej americkej konštrukcie bol výtečnou zámenkou rozbiť konferenciu. Vec má však i inú stránku: prelety, nerušené po 4-5 rokov podtrhly trapným spôsobom technickú bezmocnosť sovietskej obrany leteckej a raketovej.

Kde sú naše nádeje v tomto rozpore štyroch? Môžeme si od ich postoja niečo sľubovať? Všetko naše dýhanie v slobodu strednej Európy leží nedvojsmyselne vo francúzsko-nemeckom spojenectve, ktoré by Kruščev tak rád rozštípeľ, vo vklínení Nemecka do rastúcej politickej a hospodárskej prestavby v západoeurópsku federáciu a v trvalej "aliancii Európy s Amerikou", v ktorú dúfal už TGM po prvej svetovej vojne, a ktorá jedine zmení európsku rovnováhu v náš prospech.

—Z—

mladé lidi hněv nad tím, jak iniciativa byla tlumena, přičinění neodměňováno, jakoby socialistická společnost si byla umínila trestat za osobní snahu. V centrálním úřadě byly člověku předem naryšovány meze, a ani talent, ani větší a lepší výkon nemohly je prolomit. Schopný a neschopný, přičinlivý a lenivý byli chladně postaveni na stejnou úroveň, a mladí lidé pocítili, že je to nesnesitelné. Shledáváme, že anglický socialismus méně než ruský komunismus doceňoval, jakou pobídkou je odměna za osobní přičinění. Člověk tu cítil, že pro jeho postavení ve společnosti a pro jeho výdělek je bez významu, přidá-li něco dodatečné práce k určené normě nebo jde-li koulet kuželky. "Pokrývka dobročinného státu sestupovala na všechny bez rozdílu" praví jeden z rozhněvaných mladých mužů. Nad anglickým životem vznášel se trapný příznak stagnace. Dále z těchto obžalob vychází najevo, že socialistická vláda, ač byla dobře připravena na to, aby výrobu vedla a zvyšovala její výkonnost, což by byla jediná skutečná vyhlídka na to, že socialismus splní své poslání pozdvihnout životní úroveň v zemi. Scházela jí podnikavost, potřebná k tomu, aby země byla vyvedena z poválečné hmotné tísně. Britští socialisté lépe byli vycvičení v rozdělování než v rozmnožování. Tak někteří mladí muži, pravíce, že jsou neschopni hlasovat pro něco jiného než pro socialismus, nečekaně dodávají, že britský socialismus utrpěl morální nezdar.

Není to naše kritika, je to kritika těch, kteří pod tím žili. Spravedlivě je třeba dodat dvě věci. Anglický socialismus trpěl pod tím handicapem, že první musil zápolit s válečnými následky ve vyčerpané a značně zpustošené zemi. Sotva jiná vláda by byla dodala životu ihned mnohem více veselosti. Za druhé, přes všechny své nedostatky socialistická vláda nezvratitelně změnila dobu a postavila zemi na novou sociální základnu. Konservativci, kteří přišli po ní, neodvažují se zbořit celé její dílo. Organizátor konservativní strany Rab Butler praví nyní se snadností, která může udivit: "Jsme všichni sociální demokraté." Ačkoli socialistická strana by tento výrok konservativců mohla cítit jako triumf, necítí tak v přítomné chvíli a raději by, podle přirozenosti všech politických stran, zvítězila ve volbách. Je to jeden z případů, kdy poražený vítězí — nebo vítěz je poražen, jak chcete. Ale jestliže socialistická strana nyní je ve volbách poražena, je poražena na nové základně, na kterou sama postavila zemi. Některé staré konservativní myšlenky se již neodvažují objevit na veřejnosti. Volné podnikání se udržuje tím, že svou sociální odpovědnost tak velice prohloubilo, jak by na to před padesáti lety žádný svobodný podnikatel nebyl pomyslel. Nereformovaný kapitalismus by byl už dosti dávno smeten s povrchu zemského. Místo toho se stalo, že kapitalismus vyvlastnil některé socialistické ideje a, jak vidíme, praví nyní čile: jsme všichni sociální demokraté. Veřejné mínění v této době je příliš prubzeno na to, aby to mohla být úplná nepravda.

Po celém světě, ne jen v Anglii, svobodná společnost přijímá dvě myšlenky, které původně byly socialistické: že společnost je povinna cítit odpovědnost za nezaviněný zlý osud jedinců — a že hospodářské síly mohou být kroceny a ovládány. Není už státu, který by se, jak bývalo, ostýchal sociálně a hospodářsky intervenovat. Je-li tomu tak, socialisté by mohli být spokojenější než jsou, když dostávají do ruky volební výsledky. Snad ke své politické škodě příliš přespěvávali konservativci o správnosti svých ideí.

OBRAZKOVÁ KNIHA BOŽÍ Americká společnost United Artists uvede postupně v několika desítkách zemí dokumentární barevný celovečerní film čs. exilového režiséra J. A. Holmana "Obrazková kniha Boží". Holman byl několik let redaktorem *Tribuny* v Praze a v třicátých letech patřil k zakladatelské generaci našeho zvukového filmu. Natočil mnoho filmů reklamních a řadu celovečerních filmů hraných, z nichž se největší oblibě těšily "Minulosti Jany Kosinové" a "Modrý závoj". V exilu pracoval Holman v západoněmeckém filmu a je režisérem Svobodné Evropy. Jeho nový film byl uveden nejprve v únoru letošního roku v Hamburku, odkud putoval po různých západoněmeckých městech. — Začátkem května měl slavnostní premiéru ve Vídni, která se konala pod záštitou předsedy rakouského parlamentu Leopolda Figla. — Holmanův film ukazuje život zvířat v rakouských Alpách v průběhu jednoho roku. V několika případech běží o záběry skutečně jedinečné, ale celek zanechává poněkud matný a nevyvážený dojem. Z mnoha hlasů tisku by se dal sestavit celý věřejší názor od bezvýhradně nadšených, které ostatně převažují, až k odmítavým. Západoněmecká a rakouská kritika však přitom, zřejmě z neznalosti původu tohoto filmu, zapomněla na jednu důležitou okolnost. Film se začal natáčet na účet jednoho rakouského mecenáše před lety bez jasného plánu, k čemu má filmový materiál vlastně vést. Po jeho smrti koupila natočený materiál o délce asi 18 km od dědiců jedna západoevropská banka, která se pokusila film uvést na trh. Teprve dodatečně byl pořízen komentář a sled filmu, které jsou právě Holmanovou prací. Za těchto okolností se nám zdá, že Holman vytvořil z nesourodého a bez jasného plánu natočeného materiálu několika kameramanů to nejlepší, co se v daném případě dalo. Vcelku má tento film vedle dnes už slavných filmů Disneyových osobitý charakter, někdy však na úkor dokumentárnosti. Také přírodovědci asi v mnohém nebudou souhlasit s komentářem, který přírodu příliš antropomorfisuje. J. D.

PRÍŠERA REVIZIONIZMU?

Ján Zák

Je socializmus snom, vidinou ideálnej spoločnosti, či útekem od skutočnosti, alebo má k nej nejaký vzťah a aký? Je to iba prázdne slovo, a či rad záväzných mravných princípov, alebo dokonca presný recept na reformovanie života a spôsobov ľudí? Je posledným cieľom alebo iba prechodom k akcej vyššej forme — spoločnosti komunistickej? Alebo majú pravdu tí, ktorí iba posmešne hovorovali: koľko socialistov toľko izmov . . . ? Boli ľudia, čo takúto debatu nikdy nebrali vážne, a boli i takí, čo hľadaniu konečnej pravdy venovali celý svoj život a, možno, umreli bez odpovede, s väčšími pochybami, aké mali na začiatku.

— —

V revolučnom roku 1848 bol socializmus (či, ak chcete, komunizmus) iba strašákom, príšerou; o sto rokov neskôr stal sa socializmus na mnohých miestach faktom, parlamentným a vládnyim činiteľom, praktickou záležitosťou. Veci vyzerali v rôznych zemiach rôzne, istým však bolo to, že socialistické strany mali vo svojich rukách vládnu moc alebo aspoň jej značnú časť so súhlasom väčšiny voličstva.

Dnes zpätným pohľadom vidíme, že za povojnové víťazstva vďačili socialisti v Anglii, Austrálii, na Novom Zélande, v zemiach škandinávskych, v západnej i strednej Európe pravdepodobne iba povojnovému radikalizmu a idealizmu, ktorý počas vojny opanoval myseľ voličstva, a potom vyhasol; silnou príčinou boli i rozpomienky na roky tridsiaté, na krízu, nezamestnanosť a hlad, na bezrad-

nosť kapitalizmu nad vlastným položením, a presvedčenie, že štátna intervencia je nutnosťou, jediným východiskom a vhodným instrumentom, povolaným spoločnosťou k náprave, keď všetko ostatné solhá. Tieto úvahy hovorili jasne v prospech socialistov a ich doktrín.

V r. 1945 však veci vyzerali tak, že konečné víťazstvo socializmu je iba logickým vývojom ideovým, politickým, výsledkom mnohých predpovedí, nádejí, agitačnej a výchovnej práce, nástupom novej triedy k moci, nutným dôsledkom postupujúcej industrializácie, polarizácie spoločnosti vo dve hlavné triedy: početného a množiaceho sa robotníctva priemyselného a menej početných tried podnikateľských, stredných, roľníckych atď.

Ako sa však majú veci naozaj? Je vývoj tak priamočarý, ako v prvých rokoch povojnových vyzeral. Zdá sa, že nie. Vzrušujúce víťazstva socialistických strán sú za nami, prichádzajú porážky, opätovné a neúspešné pokusy o získanie väčšiny; nastávajú zmeny v obecnej nálade; pochybnosti nahradzajú bývalú istotu, blahobyt, zdá sa, krotí radikalizmus; ideje plnej zamestnanosti, sociálnej starostlivosti, všestranného sociálneho zaistenia v starobe, nemoci, úraze, nezamestnanosti stávajú sa prijateľnými inštitúciami takmer na všetkých kontinentoch; welfare štát stáva sa pre západné demokracie typickým a pre ostatný svet vzorom. Štátny intervencionizmus je zásadou uznávanou teoreticky i prakticky: na zásah proti nezamestnanosti majú všetky demokratické vlády prichystané opatrenia; cyklické výkyvy, i keď nevymizly

celkom sú miernejšie, kontrolovanejšie, vyrovnávané automaticky plánovanými, polonáhodnými faktormi, ako daňovou mierou, opatreniami štátneho rozpočtu, podporami v nezamestnanosti, starobnými podporami, dividendovou politikou veľkých spoločností, štabilizáciou dôchodkov roľníckych, a rôznymi štrukturálnymi zmenami z posledných desaťročí, do takej miery, že intenzívnej intervencie štátnej doteraz vlastne nebolo ani treba. Plná zamestnanosť je dnes faktom a cieľom uznávaným socialistami i nesocialistami. Rastú dôchodky, konzum, štátne i súkromné výdavky a investície, technológia pokračuje sme, na nový výzkum vydávajú sa ročne stále vyššie a vyššie obnosy; stanovené je — aspoň v očiach väčšiny odborníkov — maximálne prípustné percento nezamestnanosti, minimálna miera stúpania trendu celkovej národnej produkcie, i maximálne percento vzostupu cenového; zásah vlád, cedulí, povýš ústavov, štátnych investičných programov dá sa očakávať akonáhle konjunktúra upadne alebo pozdvihne sa nad stanovené limity. Otázkou už nie je či má ku spoločnému koncentrovanému štátnemu a súkromnému zásahu dojsť, sporným ostáva iba chvíľa, kedy je onoho kritického limitu dosiahnuté. Životná úroveň západnej Európy a slobodného sveta stúpa i bez socialistických zásahov, bez dôkladného a systematického plánovania a socializácie. Súkromné podnikanie dáva dobré výsledky, plánovanie hospodárstva dostáva inú, jemnejšiu, nepriamu formu; fiskálne, menové a úverové zásahy robia hrubý, priamy a byrokraticko-nariadený typ socialistického plánovania, ktorý by sa bez znárodňovania pravdepodobne nemohol dobre obísť, nepotrebným, opresívnym, nevykonným a teda drahým.

Znárodnenie a plánovanie stálo však na čele všetkých socialistických programov; čo s ním?

Staré otázky sa tak vracajú v novej podobe: ak nie je pošťáťovanie vý-

robných prostriedkom posledným cieľom, čo je jeho ozajstnou funkciou. Zrušenie námezdnéj práce a odstránenie vykorisťovania človeka človekom? To sú staré heslá z dob ranejšieho kapitalizmu, ktorým mohli dobre rozumieť tí, ktorých výkonnejšie fabriky pripravili o samostatnú existenciu. O čo sa však líši pracovný pomer, mzdy, podniková organizácia, pracovné podmienky, vzťah robotníka k práci, postavenie odborovej organizácie v podniku znárodnenom a v podniku veľkej anonympnej akciovej spoločnosti? O čo sú tieto podmienky lepšie a čím sa líšia? Stúpa či klesá produktivita v podnikoch znárodnených, a to je predsa otázkou dôležitejšou ako otázka formy, otázka vlastníctva. Britskí socialisti poštátňali určité priemysle (uhlie, železnice, ocel') a inštitúcie (Bank of England); tie však boli na kontinente väčšinou už v štátnych rukách, a pravý dôvod poštátňenia bol v Anglii iný, nie dôvod zásadný. Uholný priemysel i doprava potrebovaly jednotné vedenie a správy už dávno, lebo boli roztrieštené a nevykonné; vyžadovaly obnovu a veľkých investícií. Poštátňenie cedulovej banky stalo sa z dôvodu celkového plánovania, znárodnenie oceľiarní sledovalo odstránenie výkyvov v produkcii a investíciách, jednotná správa mala zaručiť vyššiu produktivitu a lepšiu organizáciu. Ak je teda znárodnenie prostriedkom, treba sa nutne spýtať k čomu, a či nemožno tohoto ďalšieho cieľa dosiahnuť prostriedkami prímenejšími, lacnejšími a výkonnejšími. Plnej zamestnanosti ako sme videli možno docieľiť i prostriedkami inými; kde je teda skutočná sféra a skutočný dôvod pre znárodnenie? Od zodpovedania týchto otázok odborníkmi i obvyčajnou verejnou mienkou záleží, či znárodnenie, pojaté ako princíp alebo ako prostriedok, bude balastom alebo prítiaživým heslom pre moderné socialistické strany.

Je zhruba jasno, od čoho odvisela sila socialistických strán, čo bolo hyb-

ným motorom socializmu v predchádzajúcom storočí. Otázku však je, či účinkujú tie isté sily i dnes, a či vývoj pracuje v prospech socialistických strán i dodnes tak ako pracoval v minulosti. Socializmus plynul z nedostatkov kapitalizmu a rástol spolu s množiacou sa triedou priemyselného robotníctva; búrlivé obdobia systému hospodárskeho odpovedajú zhruba búrlivým výbuchom v robotníckej ideológii. Posledný vývoj ukazuje však náznaky (ak tieto neboli dosť jasné už v predchádzajúcich desaťročiach), že toto spojenie medzi industrializmom a socializmom nie je tak jednoduché a automatické, a že ak socialistické strany nechcú zakrnúť a živorit' na trvalo v menšine, musí dojsť k obrode, revízii a prebudovaniu doterajších základov socialistickej teórie i praxe. Kľúčovou otázkou je, či sú nedávne porážky socialistov, na pr. v Anglii a v Nemecku i inde, iba dočasné neúspechy, alebo lekciami, ktorú treba brať vážne: má demokratický socializmus budúcnosť, je ešte nádej, že získa väčšinu ľudstva a položí trvalé základy k mieru, slobode, rovnosti a bratstva medzi ľuďmi a národami?

Na tieto otázky daly rôzne socialistické hnutia rôznu odpoveď. Revolučne-socialistické strany tu nevideli problém: zažmurili oči nad otázkami morálky, násilia, vlády väčšiny; prešli ľahostajne pominu slobodných volieb, parlamentných inštitúcií, lebo ich prakticky vo svojej histórii nepoznaly. Toto je komunistický typ socializmu: hrubý, nedemokratický, nekultivovaný, neparlamentárny, diktátorský a policajný. Tento druh socializmu nachádza uplatnenie najmä v zemiach, kde nebolo industrializácie, stredných tried, podnikateľského ducha, širokého praktického vzdelania, demokracie, parlamentu a slobod. Tam je štát všetkým: stranou, vládou, podnikateľom, majiteľom, industrializátorom, kapitalistom, uskutočňovateľom socializmu, zamestnávateľom, organizovateľom odbornej organizácie, plánova-

čom, kontrolórom, vychovávateľom, nositeľom kultúry a všetkej moci i zodpovednosti. Sloboda, autonomia, iniciatíva jednotlivca, dielčia zodpovednosť, kontrola štátnej moci občianstvom je neznáma.

V západnej, strednej i severnej Európe domáhli sa socialistické strany v dôsledku slobodných volieb väčšej či menšej časti verejnej moci v mene množiacej sa robotníckej triedy; ostali dlho, ba niekde i dodnes menšinou. Uspokojili sa podielom na koalíčných vláдах s nesocialistami, robili kompromisy v praxi, ale sotrvávaly na princípe v teórii; žily a žijú z nádeje na dosiahnutie majoritry, veriac v ďalší vývoj a v konečné víťazstvo. Tieto ilúzie bránily im doteraz v realistickom pohľade na fundamentálne otázky ich vlastnej doktríny; diskusia o konečných cieľoch sa odkladala, lebo nebola nutná, lebo zodpovednosť týchto koalíčných socialistických strán bola iba dielčia. Strany sa pokladaly za mluvičiek robotníckej triedy, nie celku; boli v podstate stavovské reprezentácie, hovorili k robotníctvu a jeho jazykom: tu sa obvyčajne vystačovalo s radikálnosťou a podporou triednych interesov. Do tejto skupiny patrí väčšina európskych socialistických strán, inkluzíve našej. Nezodpovedanou otázkou budúcnosti je, či je možno vytvorit' takúto stranu vo stranu väčšinovú, hovoriacu jazykom všetkých tried a s programom národným, nie triednym. Nemeckí sociálni demokrati sa o to vážne pokúšajú — doteraz bez úspechu; ich programová revízia, prevedená minulého roku je z toho dôvodu pre nás zaujímavá.

K najdôležitejšej debate a skúmaniu otázky socializmu v celej jeho šírke muselo nutne dojsť v zemiach s väčšinovým parlamentným a vládnym systémom a s princípom úplnej zodpovednosti za vládu a vývoj vecí po celé volebné obdobie. Toto je prípad zemí anglo-saských; v týchto došlo, z dôvodov vysvetlených vyššie, k veľkým a prekvapujúcim víťazstvám

laboristických strán v prvých rokoch po skončení druhej svetovej vojny. Otázka skutočného a praktického socialistického programu vyvstala hneď pri nastúpení socialistických vlád; v ešte ostrejšej forme vyskytla sa táto otázka po ich porážkach a neúspechoch v rokoch neskorších. Tu sa skúmajú všetky možné príčiny, analyzuje sa verejná mienka, zdôrazňuje sa dôležitosť stredných a nezaujatých voličov, skúma sa skutočná sociologická základňa, postoj robotníctva, mienka mladších generácií, žien, príčiny medzinárodne, hospodárske, lokálne a iné.

Niektorí autori došli v tomto smere k prekvapivým výsledkom a záverom: staršie generácie robotnícke ostávajú podľa týchto analýz verné svojej tradícii, mladšie generácie, nemajúc zlých skúseností s nezamestnanosťou, nízkymi mzdami a nepriaznivými pomermi v továrňach ztratili svoje pokrokové a radikálne sklony a voľia strany konzervatívne; k odklonu dochádza i vo vrstvách stredných, ktoré čas od času podporovali strany socialistické pre ich obecné pokrokové a prospešný program (anglická Labor Party priamo pohltila stranu liberálnu v rokoch 1929-1950). Stredné triedy, všeobecne povedané, vidiac pokrok urobený v odstraňovaní najkrikľavejších sociálnych krívd a proti, všeobecne stúpajúcu životnú úroveň robotníctva, rastúcu moc odborov, neúspechy a nie celkom splnené očakávania v experimentoch znárodňovacích, váhajú podporovať radikálne socialistické hnutia i naďalej; boja sa ďalších sociálnych experimentov nie dostatočne uvážení, a prajú si viac pokrok čisto hospodársky, viac harmónie a sociálnej shody, spoločného vzostupu všetkých tried, nie preferovanie jednej triedy pred druhou. Triedny appeal, konštatuje sa ďalej, nevypláca sa už dnes a nevypláti sa ešte menej v budúcnosti, pretože doterajšia sociologická základňa, vrstva manuálnych, fyzických a za strojom pracujúcich robotníkov, sa zužuje, a naopak, rastú triedy úradníkov ad-

ministratívnych, technických, vedeckých, skupiny inženierov, vedcov, výzkumníkov, laborantov, asistentov, učtovníkov, štatistikov, predavačov — skladníkov a vôbec v našej terminológii viac úradnícke a zriadenécké skupiny viac ako skupiny čisto fyzických a produkčných pracovníkov. I samotná trieda robotnícka stráca svoju bývalú homogennosť v dôsledku mechanizácie, automatizácie a vyšších nárokov na technické znalosti robotníka. Robotnícke socialistické strany strácajú tak pomaly, ale iste svoju tradičnú základňu. Najnovšie čísla z USA viac ako potvrdzujú tieto závery urobené v Anglii, ukazujú na celkom nový trend: skupiny úradnícke a zriadenécké tvorili tu v r. 1900 iba 28% námezdné pracujúcich, činných v nepoľnohospodárskych povolaniach, v r. 1940 toto percento stúplo na 38 a v r. 1957 na 44. Celková váha zamestnancov v takzv. priemysloch služieb (nevýrobné povolania, ako distribúcia, hotely, doprava, divadlá, kiná, telefón atď.), kde práca manuálna zd'aleka neprevláda, stúpa: v r. 1919 činili tieto zamestnanci 24% z celkového počtu námezdné pracujúcich, v r. 1957 44%. I počet samostatne činných stúpa z 9.4% v r. 1919 na 10.6% v r. 1957. Celý tento presun ide zrejme na úkor továrenských a fyzicky pracujúcich robotníkov.

— — —

Revízie socialistických programov, ktoré sú v prúde po celej Európe, sú dôsledkom týchto nových skutočností; nie sú obmedzené na anglickú a západonemeckú socialistickú stranu, o ktorých sa najviac píše. Ide v celku o jasnejšiu definíciu socialistických programov, ktoré boli dosť dlho iba snôžkou fráz, všeobecných a nedostatných postulátov, radikálnych a bojovných hesiel; ide o presnejšiu definíciu podmienok zásahov znárodňovacích, za akých k nim môže a má dojsť, o definovanie pomeru socializmu k súkromnému podnikaniu a vlastníctvu, voľnej súťaži, trhu a cien a ich funkcie. Heslá upomínajúce na triedny boj, protiklady, ná-

silné revolúcie a vyvlastňovanie miznúcich z nových programov, ostáva z nich iba kvalifikovaná hrozba poštátenia ako ultima ratio v určitých prípadoch. Tento nový realizmus je vážnym pokusom zmeniť charakter socialistických strán a pretvoriť ich, v strany, nie čisto robotnícke, ale strany stredostavovské, celonárodné.

Diskusia v anglickej Labor Party, na ktorej sa zúčastnili socialisti starého i nového typu — Cole a Crossman na jednej strane, Crosland a Jay na druhej — točila sa okolo takzv. štvrtej klauzuly 40 rokov starého programu. Zástanci starej radikálnej formulácie nepredniesli nových argumentov; výsledkom debaty je kompromis: stará klauzula o všeobecnom znárodnení výrobných prostriedkov za cieľom dosiahnutia plného výkonu práce a jeho spravodlivého rozdelenia ostáva zachovaná ako upomienka na zašlý ideál — s novším dodatkom, ktorý precizuje, že strana usiluje o takú mieru znárodnenia, ktorá bude dostatočným prostriedkom k dosiahnutiu strategickej moci ("power over the commanding heights of the economy") nad celým hospodárstvom. Súkromné i verejné podnikanie majú mať zaručené miesto v hospodárskom živote; verejné vlastníctvo a kontrola môže byť vykonávaná v najrôznejšej forme: formou poštátenia celého priemyslu alebo jednotlivých podnikov, založením družstiev, štátnym zakúpením účastí v súkromnom podniku, a má k nej dojsť od prípadu k prípadu s náležitým ohľadom na okolnosti, názory spotrebiteľov i robotníctva. Touto definíciou položila Labor Party základ k takzv. "mixed economy", miešanému hospodárstvu, skládajúcemu sa z elementov súkromných i štátnych, čo prakticky znamená koniec veľkorysej socializácie a nové obdobie v pojmáaní socializmu.

Nemecká sociálna demokracia, ktorá tradične brala a berie svoj program vážnejšie ako Labor Party, podnikla revíziu o mnoho dôkladnejšiu na

konferencii v Bad Godesberg v novembri 1959. V novom programe nebudete ani meno Marxa, ani jeho termíny ako "trieda", "triedny boj" atď.; celá marxistická koncepcia bola hodaná do starého železa. Program síce hovorí o "spoločnom vlastníctve" ako o "oprávnenej forme verejnej kontroly", avšak zabýva sa viac kontrolou "hospodárskej moci", ako kontrolou vlastníctva. Súkromnému podnikaniu a vlastníctvu slúbuje sa "ochrana a podpora" — "pokiaľ ono neprekáča vo výstavbe spravodlivého sociálneho poriadku". Novým heslom je: "tol'ko slobody a súťaže, kol'ko je len možné" — "tol'ko plánovania, kol'ko je nutné". — Strana je proti veľkej koncentrácii hospodárskej moci, jej kontrolu pokladá za "ústredný bod slobodnej hospodárskej politiky"; "bezpečie je v každej koncentrácii hospodárskej moci, i keď táto je v rukách štátu".

Holandská socialistická strana v novom programe z minulého roku odmieta výslovné "štátny socializmus" a "moc byrokracie v ňom". "Vlastníctvo výrobných prostriedkov má sa podriaďovať záujmom a blahu národa." "Je želané, aby rôzne formy verejného a súkromného vlastníctva existovali vedľa seba . . . "Socializácia najdôležitejších výrobných prostriedkov bude nutnou vtedy, keď sa ukáže, že to je najúčinnější spôsob ako dosiahnuť zvýšenia produktivity".

Švédská socialistická strana previedla revíziu svojho programu už v r. 1944; nové návrhy má prejsť sjazd strany v júni t. r. Základným princípom tohoto nového vyhlásenia je veta: Sociálna demokracia stojí na pôde požiadavku verejného vlastníctva alebo verejnej kontroly . . . potiaľ, pokiaľ sa to ukáže nutným v záujme zaistenia verejného záujmu". "Súkromné podnikanie bude podporované v tých oboroch, kde toto dokáže, že vie zaisťovať výkonnosť a technologický pokrok súčasne so

spĺnením zodpovednosti voči spotrebiteľom, zamestnancom a spoločnosti vôbec".

I najkoženejšia a tradične najmarxistickejšia socialistická strana rakúska revidovala svoj program (za aktívnej účasti syna známeho anti-revizionistu Karla Kautského) na konferencii vo Viedni v máji 1958. "Cieľom socialistov", hovorí sa v programovom vyhlásení, "je taký spoločenský poriadok, ktorý dovoľuje slobodný rozvoj ľudskej osobnosti; našim cieľom je odstránenie tried a spravodlivé rozdelenie národného produktu". Za tým cieľom spoločnosť musí "dosiahnuť" plnej kontroly nad výrobnými prostriedkami; za však nevyučuje súkromnú iniciatívu, slobodnú súťaž a cenový mechanizmus". "Verejné vlastníctvo prichádza v úvahú hlavne u tých veľkých podnikov, ktorých postavenie a moc predstavuje ohrozenie hospodárskych a politických záujmov spoločnosti. Malé a stredné podniky nebudú socializované za žiadnych okolností. Súkromnému podnikaniu ostanú vyhradené i v budúcnosti široké obory, v ktorých súkromné podnikanie i nateraz prevažuje".

Nové pragmatickejšie prúdy vanú i v programových vyhláseniach socialistických strán v Austrálii, na Novom Zélande a v Kanade. Je iróniou, že na európskom kontinente iba francúzska socialistická strana ponecháva vo svojom programe "triedny boj" a "vyvlastnenie všetkých výrobných prostriedkov".

— —

Prípad francúzsky je azda poučný i pre nás, lebo vystihuje do určitej miery i našu situáciu v r. 1918-1938, a možno i dodnes. Boj o dušu robotníka bol u nás vratký: za chrbtom čl. soc. demokracie číhal neustále komunizmus, pred ním bola neistota, nestála a nie vždy utešená budúcnosť hospodárska. Za krízy stálo robotníctvo viac na komunistickej, za prosperity viac na sociálno-demokratickej strane, a pri tom sociálny de-

mokrati neboli plne zodpovední ani za jedno, ani za druhé. Revizionizmus je pokojné dieťa blahobytu, hospodárskeho rozvoja, túžieb po občanskej shode, viery v pomalý pokrok pre všetkých . . . V našich pomeroch bolo ale rozhodnutie ťažké; odtiaľ naša i francúzska rozpoltenosť, dvojsmyselnosť, iná teória, iná prax, váhanie, tápanie, neistota v najzákladnejších bodoch, a strach i dnes pohnúť čo i len s jedinou literou — pre ohľady na komunistov doma!

Predsa, i čl. sociálna demokracia mala svojich revizionistov, duchov, ktorí kritizovali, radili a varovali. Ich dielo ostáva nedokončené . . .

TGM rozmýšľal o socializme dôkladnejšie a hlbšie ako mnohí socialisti formálni. Obrátil sa proti filozofickým základom marxizmu; mal zdravú nedôveru voči socializmu etatickému. "Štátny socializmus", vykláda v ľudových univerzitných kurzoch v Prahe z jara 1899, "môžeme si priať len s jistou rezervou. Nedá se to pro všechny časy a pro všechny země dle jediné šablony ustanovit, někdy stojí stát za to, že se mu takový úkol může svěřit, ale někdy té důvěry nezaslужuje". V ďalšom mieri priamo na tento lassallovský koreň nášho socializmu: " . . . ale my jsme u nás zvykli volat po státe, kde bychom si mohli a měli pomoci sami". V praxi vinil nemeckých, rakúskych a čl. socialistov z "upfilišného politicizmu", a doporučoval viac "socialism ekonomický" (ô, jak užitočné by bolo zaoberať sa v našich pomeroch iba touto dŕstinkou a učiť sa z nej!), tvrdiac formou zdánlivej kontradikcie, že "dělníci angličtí bez marxizmu jsou marxističtější než naši". Pretože TGM videl prácu v rôznych nepolitických asociáciách, v organizácii odborovej, spolkoch družstevných, konzumných, výchovných ako "vzor práce skutečné sociální a socialistické".

Franta Modráček, kráčajúc v šľapajách veľkých družstevníkov francúzskych, burcoval proti revolúcii a pro-

ti poštátňovaní. Štátny podnik" nepokladal "za socializmus"; pred očami mu tanul veľký obraz "samosprávy práce", samosprávy "svobodných a svérávných spoločníku". I Masaryk i Modráček — prispeli k objasneniu a zaslúžili sa o lepšiu definíciu nášho socializmu. V dobe prvých pokusov o komunistickú revolúciu u nás Modráček videl, že "dělništvo české blíž se vstříc velikým politickým a sociálním událostem, aniž prošlo dostatečnou kritickou výchovou ideovou", a varoval ho prorockými slovami: "nic nepoškodilo by více věc dělništva, socialismu a národa nežli kdyby u nás vržena byla v národ zitra hesla diktatury proletariátu, veliké expropriace majetku nebo bezhlavého převádění podniků od rukou dělništva!" "Socialism", dodáva Modráček, "může býti budován jediné na hotových a pevných základech demokratického státu a musí vzejít z vůle většiny obyvatelstva, a nikoliv z diktátu malé menšiny . . . Co tvoří menšina je experiment, nikoliv nová společnost".

Ideu nemarxistického, slobodárskeho, evolučného a reformistického socializmu, ktorá žila a účinkovala uvnútri čsl. soc. demokracie, a ktorá vyvierala "z empirického života, niko-

liv z teórií", ktorá sa skladala z viery "v slobodu národa i v národe", z odborovej a družstevnej akcie, z výchovy, z "nového sociálneho a mravného pomeru medzi ľuďmi", z pokroku vyžadujúceho "dlhé prípravy a práce", z "hospodárske samosprávy, nezávislé od státu" a z nových hospodárskych forem, ktoré zvíťazí faktom vlastnej prevahy", bude treba učiť východiskom našej budúcej diskusie o čsl demokratickom socializme. Akčný program sociálnej demokracie v minulosti bol vyplnený praktickými požiadavkami na poli sociálneho zákonodárstva, sociálneho poistenia, na poli opatrení proti nezamestnanosti, úradov práce, na poli štátnej intervencie vo sfére hospodárskej vôbec. Súhrn týchto opatrení bol našou praktickou odpoveďou na problémy kladené našim hospodárskym systémom v rokoch 1918-1938. Nič nám nebráni, aby sme túto realistickú politiku nepovýšili na "princip", neurobili z našej doterajšej praxe "teoriu" a nevyužívali z parciálnych odpovedí celý systém a program novej, širokej, netriednej ale celonárodnej, nedogmatickej, ale radikálne demokratickej a sociálne pokrokovej socialistickej strany v budúcnom Československu.

KLOTYLDA KABRŇÁK

Jaroslav Dresler

Před dvěma lety pracoval ještě navrátilce Honzík na traktorové stanici. Mezi tím se však už vrátil ke svému zášednímu stroji do tiskárny. Útrpně a tak trochu škodolibě vzpomíná, jak kdysi dostal ve Valce na Štědrý den zvláštní poukázku na jeden "obložený" chléb s kouskem salámu a kyselou okurkou. Je tu v tiskárně spokojen, nikdo z kamarádů se na něho nedívá přes prsty, jak se toho obával, dokonce dali málem po hubě jednomu, který v hádce vyčít Honzíkovi jeho "emigrantskou"

minulost. Honzíkův přítel Karel je bývalý cizinecký legionář. Pracuje na venkově. Hluk nastartovaného traktoru, slabý pach výfuku nás zasáhl okrajem modrého závoje. "Sada, Karle — Klotylde tiská jako hodinky," volá k nám umouněná tvář opraváře. Zvedám se současně s Karlem. "A jak jste spokojen teď?" Uvolňující úsměv. "Že se můžete ptát — po tom, co jsem si užil. Ale Klotylde je kabrňák, věřil byste, že traktor má duši, skoro jako věrná kobyla? Když si to po šichtě tran-

dím na stanici a Klotylde cítí garáž, vytáhnu z ní na okrese aji padesátku."

Tak a podobně, jenže rozvláčnějším slohem, popisuje Zdeněk Pluhař, laureát státní ceny, jak se prý po letech setkal s hrdiny svého protixilového románu "Opustíš-li mne . . ." Pluhařova povídka, otištěná v časopise "Plamen", končí tímto autorovým citovým výlevem: "Pohlédl jsem na Honzika, oči měl upřeny k rudému západu slunce, na rukou dosud stopy tiskařské černi, ani se po směně neumyl, aby mne nezdržoval. Šťastný člověče, který už zase máš svou práci, a ty, Karle za volantem traktoru, a vy, tisíce ostatních — zbloudilých a přece stokrát šťastných, že jste nakonec našli jedinou správnou cestu: zpátky domů. Jdu pomalu mezi poli, vzrušení v duši tak divně kontrastuje se smírným večerním poklidem slunné náhorní planiny. Proti mně se od země zvedlo babí léto, tichounce letí šikmo vzhůru někam k modrému českému nebi."

Není vyloučeno, že se Pluhař, který měl při práci na svém pamfletu povolení ministerstva vnitra, vyslíchat desítky navrátilců, později s některým z těchto lidí skutečně setkal. Sestupme však s vyšší spisovatelské fantazie do šedivé skutečnosti. Několik navrátilců se po trpkých zkušenostech doma znovu navrátilo do exilu, jiní byli pochytní na hranicích. Mnoho je jich opět v kriminálech: buď mluvili víc, než směli, anebo odmítli spolupracovat jako udavači se státní bezpečností. A ještě jiní, řemeslní kapsaři nebo kasaři — a i takoví lidé byli ovšem v exilu — vystřídali brzy po návratu norimberské vězení za Pankrác. Se světkou v ruce za bílého dne by bylo třeba hledat navrátilce, který se doopravdy navrátil do normálního života. Jedna kapitola se uzavřela, druhá se otevírá. Zdá se, že režim uvažuje o nové amnestii a o nové navrátilčec-ké akci. Komunisté sice nevyvažují každého navrátilce zlatem, jako by

to byl božský Aga Kahn, ale přece je dosud každý člověk, který z exilu překročil více méně dobrovolně hranice směřem na východ, stál nejméně tolik potíštěného papíru, kolik činí jeho živá váha. Pokud se týká papíru, režim na takové věci není skoupý, i když je známo, že se této suroviny nedostává v takovém množství, aby si všichni, kdo po tom touží, mohli koupit Ovidiovy Proměny nebo Otce Kondelíka.

O poměru režimu k exilu by se dala napsat zajímavá, psychologicko-sociologická univerzitní dizertace. Musíme se však omezit jen na některé typické příklady, zvláště z literatury a filmu, které nám v několika momentkách osvětlí skutečnost jako elektronická fotografická bleskovka. "Nevědí, či jsou — toho, kdo dá víc, /vrah z Koreje, vrah od Lidic, /ani co za to bude chtít, /únos anebo zavraždit, /hanební emigranti . . .", tak pěla v roce 1953 na první stránce knihy "Emigranti proti národu" básnířka Marie Pujmanová, mezi tím zvěčnělá, která kdysi, když její vlastní syn stál před soudem pro pokus o útěk za hranice, žádala pro něho nej přísnější, exemplární trest. Kniha vyšla na přelomu stalinismu, takže barvy jejích tvrzení byly tak křiklavé, že nemohla splnit své poslání. Nebylo exulanta, který by tam nebyl líčen jako vrah, agent ČIC, cizinecký legionář, terorista, a ženy bez rozdílu jako nevěstky, prodávající se za zkaženou konzervu. Od té doby je však poměr režimu k exilu složitější a diferencovanější, byť i dnes, a právě dnes, se zase prosazuje tendence, že neexistují političtí uprchlíci, ale jen zločinci, kteří práskli do bot proto, aby ušli spravdivému trestu vítězného lidu. V období koexistenčních námluv se režimu počet hromosvodů a fackovacích panáků povážlivě sčvrká, takže najednou, nelze-li už uťout plnou parou ani na de Gaulla, je mu vedle Adenauera dobrý každý emigrant. Prý Lenin jednou řekl, kdybychom neměli nepřátele, museli bychom si je vymyslet.

S oblibou citují komunisté exilové autory, mohou-li je představit jako svědky proti západu. Tak před časem přinesla Tvorba krátké citáty z článku Roberta Vlachy, který v mezi tím zaniklém časopise "Demokracie v exilu" psal o svých zkušenostech s americkými, zvláště černošskými vysokými školami. Tvorba píše: "Vlach prozrazuje na americké vysoké školy věci — které zní pro evropské čtenáře téměř jako anekdoty: 'Zkouší se především formou kvízů. Shakespeare byl 1. vynikající hráč basebalu, 2. prezident Spojených států, 3. anglický dramatik' . . . Od emigranta samozřejmě nemůžeme čekat revoluční návrhy na změnu těchto podmínek, ale již sama skutečnost, že je nucen pod tíhou skutečnosti přiznat tuto okolnost, říká velmi mnoho. R. Vlach se, jak se zdá, řídil zásadou kdo věří, at' tam běží, a nyní objevuje Ameriku. Na to ovšem do USA ani jezdit nemusel." Potud Tvorba. Je příznačné, že v prvních letech našeho exilu roziřovali komunisté doma jeden krajně pravicový, stříbrňácký argumentující exilový list, aby lidem ukázali dno exilové žumpy. A je ještě příznačnější, že lidé doma, ačkoli běželo o autentický a opravdu v exilu tištěný časopis, se domnívali, že byl vyroben v tiskárnách státní bezpečnosti. Tímto detailem nemíníme ovšem brát exilovým časopisům právo a povinnost mluvit pravdu za každou cenu, at' je nám to pohodlné nebo ne. Exilové kverulantství však někdy zapomíná, že jsme tu jenom hosté a že západ má svých vlastních kritiků víc než dost. Címž však nemíníme autora, z něhož citovala Tvorba. A do Prahy, která je dnes střediskem barevných, africko-asijských univerzitních studentů, můžeme připomenout, že nejezen barevný student, který nebyl spokojen s pražskou atmosférou strachu, byl buď postřkem odsunut zpátky, odkud přišel, anebo zmizel propadliskem do donucovací pracovní.

Z těchto okolností by autor těchto řádek dal přednost tomu, být černoš-

ským studentem ve Spojených státech, než nekomunistickým vysokéškolákem v Praze, i když kvízy jsou mu z duše protivné.

Zdá se, jakoby poslední propagační akce proti exilu byla opět řízená ústředně. Kromě povídky Pluhařovy se v dosavadních číslech nového časopisu "Plamen" objevila také povídka o Jaroslavu Stránském, odehrávající se v době procesu s K. H. Frankem, a úvodník v jiném čísle, v němž si učitelka stěžuje, jak za první republiky učitelé, profesoři a jiná drobná inteligence podléhala argumentům Ferdinanda Peroutky. — Kromě toho byla už dříve a v jiných časopisech zbeletrisovány exilové tanečnice, které se za pár feníků vysvlékají v rumem páchnoucích špeluňkách v Hamburku, znovu a znovu cizinečtí legionáři, pasáci holek v Paříži a tak do nekonečna. Kdyby dnes žil Dante, mohl by mu dodala státní bezpečnost v Praze, zveršovat nové, ještě hrůzostrašnější Peklo.

V poslední době byl do protixilové kampaně zapojen také čs. státní film, který z nedávno dříve připravené produkce věnuje exilu hned tři filmy. První dva se už promítají. Jeden se jmenuje "Král Šumavy" a "líčí boj našich hrdiných pohraničnicků s exilovými diverzanty". O druhém, nazvaném "Smyk", citujeme z časopisu "Film a doba": "František Král se vrací po letech strávených v zahraničí jako Franz Koenig. Po automobilové nehodě musel podstoupit plastickou operaci, která mu úplně změnila obličej. Nikdo ho tedy nepoznává, ani jeho žena. Toto nové "já" bylo jedním předpokladem pro další špiónážní kariéru v cizích službách, druhým pak byla Králova lehkomyšlná povaha. Ale i pro cynického Krále je setkání s čs. skutečností otřesem, s nímž se nemůže vyrovnat. Agent vidí, že byl vyškolen ve lžích, že se živil v Československu diametrálně lži od všeho, co mu říkali. Již z těchto několika málo vět je patrné, že námětu

nového filmu nechybí na dramatickosti a že v něm představitel Krále má všechny příležitosti k vytvoření výrazné postavy." — O třetím ze série těchto protixilových filmů citujeme opět z časopisu "Film a doba": "Významnou událostí slibuje být připravovaný film, jehož zatímní název je "Smrt na Cukrovém ostrově". Autory námětu jsou J. S. Kupka a J. Sequens, na scénáři nyní pracuje M. Fábera s J. Sequensem. Film má být věnován našim občanům, kteří jsou ve světě v vyvázeji tam čs. práci a rozum. Děj se odehrává na tropickém ostrově. Jeden člen posádky čs. lodi a lodní lékař se tam setkávají s emigrantskou rodinou bývalého profesora filosofie Wintra. Hlavním motivem je střetnutí těchto dvou českých světů mezi sebou a zároveň jejich střetnutí s koloniálním imperialismem. Setkávají se s kolonialismem americkým a západoněmeckým, který akceptuje hospodářskou expanzi a pohrdá typickými rekvizitami starého kolonialismu. Film má být barevný a cine-maskopický. Budou v něm hrát naši i cizí herci — Němci a Francouzi. Jiří Sequens o něm říká: "Bude to nejpolitictější ze všech filmů, které jsem dosud dělal. Chceme v něm ukázat nekompromisní a cílevědomý postoj našich vyslanců práce k emigraci v rozkladu i k novému pojetí kolonialismu."

Tiše, jako hodinky tikající, olejem páchnoucí traktor, kabříák Klotylda, má skoro duši, kdežto exulant, který se nevrátil pod modré české nebe, kde léta babí léto, cvrkají cvrčci a zpívají skřivanci, ji skoro nemá. Jinak by se přece už dávno musel vrátit! Jak vidět, komunisté neupustili od silných slov, ale modifikovali je citovými afekty. Rodokapsy a kliftonky zkřžili s Večery pod lampou. Do jisté míry se však za ta léta změnil jejich cíl. Dříve by byli nejraději silnými slovy smazali exulanty s povrchu zeměkoule, či je "zahhnali jak krysy z potápějící se lodi prohlíně západní evropy do Atlantiku", jak napsal kterýsi básník mlad-

ší generace. Dnes je situace jiná. Maximální prostředky zůstaly, ale nemají už sloužit k splnění maximálního cíle. Po neúspěších různých propagandistických kampaní je dnes režim skromnější. V podstatě mu už běží jen o to, aby se lidé, kteří jedou oficiálně na čs. pas na západ, s exulanty nestýkali, aby z nich měli strach, aby jim nedávali informace o situaci doma a pod. Už se nedomnívají, že se bude věřit, že každý exulant je zločinec, ale doufají spíše, že podle hesla "není šprochu, aby na něm nebylo pravdy trochu", přece jen na exilu zůstanou stopy jejich

jedovatých slin. S tohoto hlediska je naše situace v jistém smyslu opačná. Zatím co komunisté chtějí maximálními prostředky dosáhnout minima, chceme my minimálními prostředky dosáhnout maxima. Chceme prostým říkáním a opakováním pravdy dosáhnout svobody. V očích komunistů je to naivní prostředek. Ale nemáme jiný.

A ještě něco: někteří exulanti už nad exilem mávli rukou a jak se říká, ho odepsali. Komunisté nás však pořád ještě neodepsali.

(Clánek byl napsán před vyhlášením květnové amnestie.)

MLADÍ HRDINOVÉ

Jiří Kárnet

Pokud existuje křišťálová koule, v které je možno zahlédnout obrysy budoucnosti světa, je to jeho mládež. Její pocity a stanoviska určí běh věcí, až nastupující generace se ujme otěží. Proto se stále snažíme rozpoznat její charakteristické rysy; tentokrát jak se projevují v mladé literatuře.

Nejspolehlivějším receptem na generační román byl obyčejně námět, který mohl nést klasický Turgeněvův titul: Otcové a děti. Nic neukazovalo charakter mladých tak výrazně jako průběh a vyznění jejich střetnutí s generací otců — at' už skončilo porážkou či vítězně. Je tu však nutně konflikt? Zdálo se, že ano. V dlouhém údobí evropské civilisace jsme byli svědky téměř automatické revolty každé další generace, revolty, ve které jsme už začli spatřovat neménost přírodního zákona.

U nás na příklad to byla naposled generace první republiky, která se s Osvobozenými vysmívala oslíkům — kteří t'apou poslušně za čtyřnohými předky zlatou střední cestou, kde ovšem není stéblo čerstvé trávy. To

to pokolení šlo často všelijakými cestami, ale vždy důsledně jinudy než jeho rodiče.

Revolty mladých proti otcům, autoritám a tradicím nebyly ovšem zcela jen negativní a nové generace si v nich z opozice automaticky nacházely svou vlastní totožnost a program stále úplnější liberalisace rodiny, výchovy a tradic západního světa.

Když se dnes z tohoto hlediska podíváme na výběr současné generační literatury, zjistíme s překvapením, že téměř žádný z románů a her nezachycuje konflikt s předchozí generací: každý by nemohl nést Turgeněvův titul.

Začneme třeba představitelcm americké generace, která si říká "beat", Jackem Kerouacem. Hrdina jeho románu "Na cestě" je sirotek. Má jenom starou tetu, zřejmě laskavou, která mu v jedné situaci vypomůže šekem. Netřeba říkat, že konflikt s rodinou není vůbec jeho problémem.

Nejlepším mladým americkým auto-

rem je D. Salinger. Jeho románový hrdina sice utíká z koleje, kam ho poslali jeho rodiče, a potlouká se několik dní v New Yorku. Avšak jeho otec ani matka se v románě charakteristicky neobjevují. Hrdina je opět sám na svém rozcestí a jeho eskapáda končí smírně. Když nachází citový vztah ke své mladší sestře. Britští mladíci z Osborneových dramát „Epitaf za Jiřího Dillona“ a „S hněvem se ohlédní“, jsou proti všem a všemu. Avšak nepřitelem jim zase není starší generace. Hrdina obou her je opět sirotek. Jeden z mála citových vztahů, které mu Osborne dává, je k starší, laskavé mateřské ženě. Mladý muž sice sptí vůči buržoasní rodině své mladé manželky, avšak když její otec přijde na scénu, je to jedna z neklidnějších pasáží zlostné hry.

Stejně hrdinky románů francouzské Françoise Sagan se neformují v střetnutí se starší generací. A což hrdina Škvoreckého *Zbaběliců*? Je pravda, Danny neškrývá své opovržení k starší generaci. Ale nebojuje s ní. Spíše se vysmívá její naivitě, místy dokonce s jistou soucinnou sympatií dospělého k dětem.

Hlavní postava polského románu Marka Hlaska „Osmý den v týdnu“ je opět mladík, který nemá rodinu, s níž by se střetl. Jeho dívka Anežka sice bydlí se svou hysterickou, nemocnou matkou a slabošským otcem, ale jak ona tak její bratr jsou spíše strážníky v bytě svých rodičů. Mezi generacemi je propast nepřeklenutá ani láskou ani nenávistí. Co mladí cítí, je velká lhostejnost.

Jedinou výjimkou je — příznačně — anonymní román zlostného mladého autora ze Sovětského svazu „Současná začína“, který byl propašován na západ a zachycuje klasický generační konflikt mladého studenta s otcem, který je — opět příznačně — sovětským státním prokurátorem.

Všude jinde — na západě i za železnou oponou — se mladá generace, potýká se svými problémy sama mimo rámec generačního střetnutí

s otci. Proč tomu tak je? Proč se mladé pokolení v tomto směru tak pronikavě liší od řady předchozích generací revolty? Možná že odpověď vyplývá z otázky: dnešní generaci předcházelo už tolik pokolení úspěšné revolty proti autoritám a tradicím, že někdejší pevná tkáň viktoriánské výchovy se úplně uvolnila a mladí už dnes nenarážejí na žádné předsudky a disciplinu, proti nimž by se mohli ještě bouřit.

Avšak není v tom případě název hněvivé generace vlastně nelogický, jestliže dnešní mládež charakterisuje lhostejnost vůči starším?

Jen zdánlivě — pokud si neuvědomíme, co vlastně název hněvivá znamená. Žádná generace, která má nepřitele a tím zároveň automaticky i za co bojovat, se nikdy nebude jmenovat hněvivá. Bude to generace antifašistická, antitotalitní nebo pozitivně demokratická, socialistická či liberální. Hněv sám o sobě není žádný program a název hněvivá bude mít jenom ta, která postrádá program a nepřitele, proti němuž by mohla zaměřit svůj hněv — který zůstává jen pocitem, bez nějakého jasněho znaménka. Hněvivá generace bude jenom ta, která se zlobí jaksi do prázdna — pánu Bohu do oken. Jako na příklad Osbornův mladík, který se rozčiluje při četbě nedělních novin, jež mu přece nijak neublížily. Ale proč potom je vůbec mladých hněv, když není na koho se hněvat? Proč nacházíme tolik hněvu v mladé literatuře a bohužel ne jenom literatuře, ale v denním životě, kde se projevuje vysokým procentem provinilost mládeže, ať už to jsou britští teddy boys, francouzští blouson noir, němečtí halbstarken, sovětské stylagy a čeští páskové? Jediná odpověď, která mě napadá, je hledat vysvětlení v zvláštní psychofysiologii mládí. Mladí je svým způsobem nemocí, která vzniká z obtíží nerovnoměrného dospívání fyzického, rozumového a citového, jež vyvolává stavy napětí, podrážděnosti, nespokojenosti, melancholie a nejasného toužení záro-

veň s potřebou nějak vybit přebytek energie.

Tato biologicky daná přemíra negativní ničivé energie byla v minulých dobách obvykle pohřbena pod krunýřem tradic a hmotných podmínek nebo se projevila společensky prospěšně radikálním, útokem na tradice, revolučností a vzpourou politickou. Mladí nechýběli nepřítelé a kausy, proti nimž mohlo vybit svou energii. A teprve západní moderní společnost, se svou liberalisací rodiny, výchovy, politiky i hospodářství, zjišťuje, že přebytek ničivé energie je příznačným rysem mladých, kteří nepřestávají revoltovat, protože nemají kausu a nepřítel — nýbrž stávají se, podle formulace britského autora — rebely bez kausy. Napětím, které vzniká v mladých z nesouměrnosti růstu — jak je výborně vystihuje německý výraz halbstarken — musí být dán průchod. A nemůže-li mládež tuto svou potřebu racionalizovat, projevuje ji přesto: ovšem nelogicky, neplánovitě, bezcílně a nesmyslně.

Tyto nesmyslné protisociální projevy mladé energie známe dobře v denním životě — kde nás děsí svou iracionalitou, ať už je to rozřezávání pneumatik, rozbití žárovek nebo dokonce bezdůvodné vraždy. A stejně se objevují v literatuře v podobě bezcílného hněvu, eskapád, úteků, nesmyslných milostných dobrodružství a podobně. Je to jednáni které-mu dal jméno André Gilde: acte gratuit, nesmyslný čin bez motivace a bez viditelného cíle, který by sledoval. „Přál jsem si mít měsíc. Měl jsem pojednou potřebu nemožného. Věci jak jsou, mě neuspokojují“, říká ve vstupní scéně hrdina Camusovy hry, šlejný římský císař Caligule. A zdá se nám, že je v tom prototypem dnešních hněvivých mladých mužů i mladistvých provinilců, kteří — stejně děsivě jako tento delikvent na trůně — se dopouštějí činů, jež nemají motiv. Totéž platí o jině Camusově postavě v románu *Cizinec* a více méně o všech zlostných mladících Osbornových, hrdinkách Sa-

ganové, Anežce Marka Hlaska nebo mladých postavách Hrubínovy Srp-nové neděle. Všichni jednají nebo chtějí jednat nesmyslně bez racionálního motivu. Všichni si nějak přejí vlastnit měsíc.

Ze všeho, co jsme řekli, se nám začíná rýsovat profil podivné generace rebelů bez kausy, která — jak se zdá — často vyplývá svou energií planě a bezcílně. Jedinou nápadnou výjimkou je mládež, která má to, čemu Ibsen ve hře *Liga mladých* říká „lokální situace“. Bezprostřední věc a cíl, za který je možno bojovat. Taková — můžeme-li říci „řádná mládež“ — je nová generace státu Israel, která může chránit svou státní a národní existenci, mládež koloniálních národů, a po jistou dobu i mládež v Maďarsku a Polsku, která by mohla aktivně bojovat za liberalisaci komunistické vlády.

Případ Maďarska a Polska nás ovšem přivádí k základní otázce: Je tohle pravda? Je možné, že v dnešním světě, který je křídlem krádem rozdělen ideologickými frontami, mládež má pocit, že nemá kausu, že nemá nepřitele, proti němuž by mohla bojovat?

Ve svém rozboru Škvoreckého knihy Ferdinand Peroutka poukázal na protideologičnost dnešní mládeže a zdůraznil, že by bylo omylem spatřovat ve Škvoreckém bojovníka proti komunismu a za demokracii.

I když si nemyslíme, že Danyho ideálem je opravdu a za všech okolností jen jazz a holky, nelze popřít, že odpor k ideologii charakterizuje stejně Škvoreckého jako většinu mladé literatury. Dnešní mládež je důsledně empirická a nechce bojovat za nic, o čem se nepřesvědčí přímo smyslově, hmatatelně na vlastní kůži. Je to mládež krajně nedůvěřivě k heslům, ideálům a všem abstrakcím — před nimiž dává důsledně přednost pravdě smyslovosti: „jazzu a holkám“. Ovšem její nechuť k ideologiím není nechuť jednat a

bojovat: jak to ukázala v Polsku i v Maďarsku. Totéž ostatně říká ironicky i titul „Zbabělci“. Jazz a holky jsou Danyho ideálem jen před a po revoluci, kdy není možnost účelné akce. Avšak ne ve chvíli, kdy útočí německé tanky.

Danny se nevyhýbá činům — má jen hrůzu z planého gesta, jak to ukazuje klíčová scéna na náměstí, ve které Škvorecký s úzkostlivou pocitovostí odhalil nesmyslnost Danyho „vlasteneckého chování“ a jeho pravdivou skutečnou motivaci. Zmíněná scéna nám připomíná mladého hrdinu nedávno vyšlého britského válečného románu, který říká: „Musíme žít jakoby události byly dosud utvářeny naší odvahou, slušnými ideami a sebeobětavostí. Jako kdyby.“

Tuto ideologii „jako kdyby“ Škvorecký ovšem odmítá — s typickou českou šfířlivostí. Nemá-li možnost činu, nechce dělat gesta a dává přednost holkám a saxofonu. Potud, ale jen potud, je proti ideologiím.

Je mnoho důvodů, které ozřejmují a často ospravedlňují nechuť mládeže k ideologiím, pokud nedávají možnost účinně jednat v konkrétní „lokální situaci“. Jedním z nich je přemíra ideologického zápolení posledních desetiletí, které většinou nevede k žádným výsledkům a unavuje už všechny včetně profesionálů. Druhým je složitost světové šachovnice, kde tatáž hnutí a hesla mohou v jedné situaci být pokroková a v jiné neživá a přímo zpátečnická. Třetím je složitá hra světem a stínem, pravdy a propagandy v mocenském zápase. Dalším pádným důvodem je vědomí konečnosti třetího světového konfliktu, po němž by ta či ona pravda vztýčila svůj prapor už jen na atomovém spálení. Zároveň dnešní mládež cítí, že jako ona sama i dnešní svět se teprv formuje, zraje a sjednocuje, a že proto bude moudřejší vyčkat, až jak se věci vyvinou. Věc svobody a demokracie, věc sociální spravedlnosti, otázka kolonialismu,

národní nezávislosti, rovnosti ras a tak dále. Vraťme se ještě jednou k zjištění, že dnešní mládež nezná generační konflikt a neřídí se ani podajně ani nepřímo — z opozice — příkladem starších. Americký sociolog Rieszman ve své klasické knize „Osamělý dav“ dělí společnost a lidi na tři druhy: lidi řízené tradicí a rodinou, lidi řízené zevnitř vlastním svědomím, které je ovšem zas jen souhrnem příkazů vštípených výchovou, a konečně lidi řízené zvenčí svými okolím a generačními druhy. Rieszman zjišťuje, že v moderní společnosti čím dál víc převládá poslední typ lidí, kteří se opíjí po svém okolí. Rieszman ovšem vidí jen záporné stránky tohoto zjevu: společnost se rozkládá a ztrácí historickou souvislost, vzniká beztvářná masa, neformovaná tradicí národní a jinými tradicemi.

Tento negativní závěr platí v plné míře, pokud se díváme jen s hlediska jednotlivých národních jednotek — avšak s hlediska celosvětového vývoje se objevují jeho velké klady a možnosti. Mládež dnešního světa: mládež japonská, americká, francouzská či ruská se řídí čím dál tím méně národními tradicemi, což je snad na škodu — ovšem zároveň se čím dál víc otvírá všem popudům, čím víc přejímá své zvyky, záliby, způsoby a názory od mládeže ostatních národů. Tato stránka nového vývoje je nesporně kladná, neboť viditelně přispívá k sjednocování a sblížování vši mládeže. Náš svět sice ztrácí jisté hodnoty národních tradic, které jsou ovšem často dělitivé, ale vyvíjí se tím ve své mládeži směrem k první skutečně všesvětové universální civilizaci.

Je pravda, že se s tímto pocitem všesvětového lidského bratrství v mladé literatuře zatím nsetkáváme. Zněl by tam totiž jako planá fráze. Ovšem zároveň je to právě dnešní mládež, která nejvíce usiluje o to, aby se stal skutečností.

NOVÝ ROMÁN O KARLU SABINOVÍ Max Brod, německo-židovský básník z Prahy, který žije od roku 1939 v Tel Avivu, pracuje na románu o Karlu Sabinovi (1813-1877), českém spisovateli a libretistovi *Prodané nevěsty*, známým svým udavačstvím pro rakouskou tajnou policii. Sabinova postava lákala Broda už dávno. Důkazem je třeba zmínka o něm v románu Štefan Rott, v kterém Brod zachytil v třicátých letech předválečné hnutí českých anarchistů s Haškem a Káchou. Kniha o Sabinovi bude další z dlouhé řady Brodových románů, které se odehrávají v českém prostředí. Letos na podzim vyjdou v Mnichově Brodovy literární paměti *Rozporuplný život* se vzpomínkami na zaslou Prahu z doby starého Rakouska i demokracie. Brod zde také vypráví o svých setkáních s T. G. Masarykem. — Sabina je ostatně stále aktuální i v Československu. Vyšla tam nedávno kniha, odsuzující na rozdíl od Julia Fučíka značně nekompromisně Sabinovo zrádovství. To vyprovokovalo literární polemiku, na jejíž závěr *Literární noviny* přiznaly, že dostaly z řad čtenářů dopisy, odsuzující zrádovství a udavačství spisovatelů a intelektuálů nejen vzhledem k Sabinovi, ale všeobecně. J.D.

RYDAVATELSKÁ ČINNOST POKRAČUJE —

Universum Press Co. oznamuje vydání další knihy své edice. Je to sbírka básní Pavla Javora: *Kouř z Ithaky*, výběr z autorovy poezie, skládající se ze tří částí: Preludium, Kouř z Ithaky a Náš čas. Tato nová sbírka našeho básníka exilu a domova je doprovázena něžně symbolickou perokresbou od Anuše Skvorové-Javorové. Petr Den, který knížku několika slovy uvádí, soudí, že Javor, jaksi "oficiální básník našeho exilu", "stojí na přelomu své tvorby", což zájem o naše dílo jen zvyšuje. Z některých veršů je slyšet "kutí mečů a třesk polnic a to už nikoliv jen na pozdrav našich exulantů 28. říjnu, nýbrž jako prostředku k opravdovému boji". Je to devadesát stránek čistých "javorových listů", jak říká sám básník, popsaných krví, češtvím, pokorou a vírou, že pravda je skutečností zítřka. Naše vydavatelská práce se opírá o tutéž pravdu a víru.

Knihu je možno zakoupiti u Universum Press Co., 15 Vandewater Str., New York 38, N. Y. — Cena brožovaného výtisku \$ 1.50.

Z dopisů

Milá a vážená redakce,

Redakci došlo mnoho dopisů, z nichž uveřejňujeme zatím alespoň některé:

vždycky když dostanu nové číslo "Zápisníku" a ztrávím s ním příjemný, zajímavý a podnětný večer, mám chuť Vám napsat. Ne jen tak pár slov uznání a díky, ale podrobnější komentář na ty mnohé věci, které si jej zaslouží. Ale jelikož jsem chronicky zavalena prací, prosím Vás, abyste se i tentokrát spokojili s ujběžením, že každé Vaše číslo očekávám s netrpělivostí, čtu s vděčností za ten čerstvý závan inteligentního novinářství a dobré češtiny, a že Vám — doufám v dohledné době — napíši víc.

Srdčně Vás pozdravuje Vaše

Marie Jeřábková

Vážení,

jsem hrozně rád, že není pravda, že přestane vydávat "Zápisník". Rád zaplatím dvojnásobek, když budete vycházet každý měsíc. Víím, že nemáte dostatek dopisovatelů. Čím to? Jsou snad ty desítky našich univerzitních asistentů a profesorů tak líní — nebo vy tak málo průbojní v získávání jich?

Přeji vám pěkné jaro a přátelsky pozdravuji. Břetislav Jelinek, Seattle

Vážení,

chei Vám blahopřát k poslednímu dvojčíslu "Zápisníku", zvláště k jeho zborným ústředním úvahám F. Peroutky a Petra Dena. — Přiznávám se, že jsem měl zpočátku k "Zápisníku" jistou nedůvěru. Za dva roky jsem se přesvědčil o tom, že celková linie Vašeho kulturního časopisu je skutečně "nadstraničká" a že se nebojíte zaujmout osobitě, znaně původní a naprosto nezávislé stanovisko i

OBJEDNÁVÁM VÝTISKŮ KNIHY:

Půlnoční pacient — od Egona Hostovského, stran 192, cena \$ 2.50

Demokratický manifest od F. Peroutky, stran 168, cena \$ 2.50

From A to A — od Jára Kohouta, stran 52, cena \$ 1.50

Jméno a adresa: _____

Přikládám: hotovost peněžní poukaz osobní šek

UNIVERSUM PUBLICATIONS INC.

15 Vandewater St., New York 38, N. Y.

k těm nejzohavějším otázkám v Československu i jinde ve světě.

V době, kdy mizí poslední exilové nadšení, kteří jsou ochotni pracovat nejen zadarmo, ale ještě na tuto činnost doplácet, si Vaše rozhodnutí vydávat dobrý časopis i dobré knihy (mám na mysli román Egona Hostovského a politické úvahy Ferdinada Peroutky) zaslouží plného uznání i podpory.

S krajanským pozdravem

Dr. Jiří Škvor

Vážení přátelé,

dostával jsem doposud "Zápisník prostřednictvím "Hlasu", kam jste jej zastal. Prosim Vás, abyste mi časopis posílali přímo na mou adresu, kterou vzdám v záhlaví. Přikládám šek na předplatné "Zápisníku" a úhradu na román Egona Hostovského. Doufám, že mi knihu co nejdříve pošlete. Zároveň prosím, abyste mi poslali knihu veršů Pavla Jávora "Kouř z Ithaky" a to ihned jak vyjde. Vaše záslužná vydavatelská činnost je důležitým přínosem pro náš kulturní život v exilu a nutným spojovacím článkem mezi čs. demokratickou tvorbou předúnorovou a příští svobodnou kulturou v nezotročené vlasti. Nepochybuji, že se Vám podaří zkoordinovat vaši práci s činností Společnosti pro vědu a umění, aby pak výsledek společného snažení přinesl co nejvíce užitku.

Pozdravuji Vás co nejsrdčněji.

Váš: Mario Híkl

Vážená redakce,

začátkem března tohoto roku, když jsem obdržel první dvojčíslo třetího ročníku "Zápisníku (leden-únor), byl jsem do určité míry překvapen — příjemně překvapen. Přiznám se, že po všech číslech vyšlých v druhé polovině minulého roku, jsem se obával, že další ročník "Zápisníku" — již nevyjde. Byla to bývála skutečná škoda.

Z minulých ročníků se mi líbil lépe ročník 1958 pro svou námětovou pestrost a časovou a proto, že jeho články byly téměř stejnoměrně rozděleny na náměty politické a kulturní. Bylo opravdovým po-

žitkem čísti v něm články Pavla Berký, jež se většinou obrátily tematy o soudobém Československu a jeho politických problémech (Co se děje na Slovensku; Československo a demokracie; Proč nepouštět? Historie a přítomnost); články Jiřího Kárneta rázu spíše sociologického (K otázce národního charakteru; Pokus o naději) nebo články Zdeňka Hacuřy, jehož pojednání spočívala na širší základně, byla kritická, pokud šlo o americkou zahraniční politiku (Mythus a politika) a přinášela tehdy nové prvky v otázce budoucího poměru mezi Západem a Východem (Kdy to skončí?). Ferdinand Peroutka obohatil ročník 1958 krasí, ale výstišnou studií o TGM, reagoval velmi utípně a otevřeně na úvahu Helmy Koldové Hněv mladých a zdůvodnil apatii širokých mas v komunisty ovládaných zemích (Kapitola z dějin apatie). Petr Hrubý se věnoval otázkám kulturním. Jeho stati z čistice poselství naděje a Pasternakovu souboj nejen kriticky rozebraly Pasternakovo dílo — ale zabývaly se zevrubně novými proudy, jež se objevují v soudobé ruské literatuře. Svůj optimismus a víru, že inteligence za železnou oponou se začíná zbavovat fetišů a strachu vyjádřil ve svém článku Končí zrada vzdělanců? Články Ivana Zvěřiny se zabývaly jak úvahami politickými (Československo — němý satelit; Slovensko; O svobodě pragmaticky), tak kulturními (Bádník Černé Hory, Jazyk). Zvěřinův článek Podíváme se na sebe byl pak nejen kritikou exilové inteligence, ale i jakousi "poslední výzvou". Co bohatosti myšlenkové i tvůrčí bylo v jediném ročníku "Zápisníku"!

V ročníku druhém se někteří z předních přispívatelů značně nebo úplně odmlčeli (Petr Hrubý, Jiří Kármel, Zdeněk Hacuřa) — škoda! Duchovním úvodem k 2. ročníku byl Zvěřinův článek Právo mlčet, v němž zhodnocuje význam prvního ročníku a vyzývá exilovou inteligenci k psaní — k projevu myšlení. Pozdější jeho články Krize v nás a Nový český člověk mají určitou příchuť pessimismu — bohužel, jsou však trpce pravdivé. Pavel Berka také v druhém ročníku se zabývá především otázkami československými (O vztah k domovu; Život v Československu očima inzerce; Německá otázka) a Ferdinand Peroutka věnoval svou pozornost otázkám kulturně-politickým (Sjezd "Socialistické kultury"; Problem mládeže; Dar doby). Mně se nejlépe líbila jeho

kritická stat' o Chaplinovi Věčný tulák. A zase celá řada dalších přispívatelů doplnila svými články a úvahami druhý ročník "Zápisníku". Zdá se mi však, že "Zápisník se stal v druhé polovině roku 1959 na 80% ne-li více časopisem kulturním na úkor svého politického obsahu. V posledních číslech se pak jevila jakási úspěchanost, nalezl jsem tam i méně časových námětů než v prvním ročníku.

K třetímu ročníku chci bych jen dodat: předešlé dva ročníky měly výbornou úroveň, prosím, uchováte ji i pro tento a další ročníky. My, čtenáři se budeme vždy těšit na nové číslo "Zápisníku" Blahopřeji Vám — a přeji hodně dalších úspěchů!

Vladimír Walzel

Tyto a podobné dopisy zavazují. Utvrzují vydavatele v přesvědčení, že potřebujeme časopis mladé generace. Není zájmem národa doma, aby po generaci staré, která přirozeně odchází, zůstalo ve svobodném světě vzduchoprázdno, jež by dříve nebo později vyplnili demagogové. Nynější a bohužel nepřilíhající utěšený stav naší kultury doma i v exilu je podle názoru vydavatele zaviněn nejen nedostatky starších, nýbrž i neúčasti mladších. Cizí civilizace nikdy nikomu nepomohla a odpovědnost mladších za naši budoucnost je velká. Tato budoucnost bude ostatně přímo osudem mladší generace. — Je její povinností, aby byla modernější a pokrokovější než generace předcházející — aniž by zahodila neměnící se pravdy a mravní zásady, bez kterých každá kultura stojí na písku.

Vydavatel je potěšen pochopením, kterého se mu dostalo zatím od některých příslušníků mladší generace a je přesvědčen, že počet pomáhajících se zvětší.

Vydavatel omlouvá malé opoždění vydání tohoto čísla "Zápisníku", které bylo zaviněno technickými důvody. V budoucnu bude již "Zápisník vycházeti s naprostou pravidelností.

IDEÁLNÍ RODINNÉ STŘEDISKO V SRDCI CATSKYLSKÝCH HOR

Krásné procházky po okolí — Vytápěný basén — Ping-Pong a veškeré ostatní sporty — Cocktail Lounge — Každou sobotu a neděli tanec. Letovisko je moderně zařízeno — ubytování pro 100 osob ... Dětský koutek — Evropská kuchyně — Domácí pečivo.

O další informace pište neb volejte Pine Hill 2401

STEVE CASIMIR, majitel - BIG INDIAN, N. Y.

ZÁPISNÍK 1960

c/o UNIVERSUM PRESS CO.
15 Vandewater Street,
NEW YORK 38, N. Y. — USA

Return postage guaranteed

České neb slovenské knihy — nové i zánovní — populární gramofonové desky (opery, taneční hudba, národní) — originál porcelán a sklo — panenky v originálních krojích — gratulační karty ke všem příležitostem — obrazy a jiné dárky pro vás a vaše známé koupíte jen v

CZECHOSLOVAK BOOK AND MUSICSHOP

1363 FIRST AVE, NEW YORK 21, N. Y.

TELEFON RE 4-4700

Vyžádejte si náš ceník

Majitel Karel Rada